

MATERIALS

La ceràmica de les voltes del convent de Sant Agustí de Barcelona. Noves formes per la tipologia de la ceràmica comuna baix medieval de Barcelona

Julia Beltrán de Heredia

MUSEU D'HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE BARCELONA (MHCB)

jbeltran@bcn.cat

Introducció

La utilització de ceràmica per reduir el pes que ha de suportar una volta és una tècnica d'origen romà, molt ben coneguda i documentada a l'època medieval. Bàsicament, consisteix a reblir els carcanyols de les voltes amb peces ceràmiques senceres, normalment defectuoses, que ja havien estat comprades als obradors de terrissa amb aquesta finalitat. Aquest sistema es va emprar sovint a edificis gòtics, ja que a més d'alleguerar el pes, millorava l'acústica, però també a edificis d'època més tardana, com demostren les troballes del convent dels Àngels (segles *xvi-xvii*), del Palau de la Generalitat (finals del segle *xvi*-primera meitat del segle *xvii*), de la Biblioteca de Catalunya (antic hospital de la Santa Creu, segle *xvii*) i del Pati Manning (mitjan segle *xviii*), per citar-ne només alguns. S'ha d'assenyalar, però, que el sistema constructiu, sobretot al segle *xvii-xviii*, era una mica diferent. La ceràmica es troba més fragmentada, davant de les peces senceres i ben disposades d'època gòtica i també apareix barrejada amb terres. Sembla que, a més a més de disminuir el pes, es volia reaprofitar la ceràmica trencada.

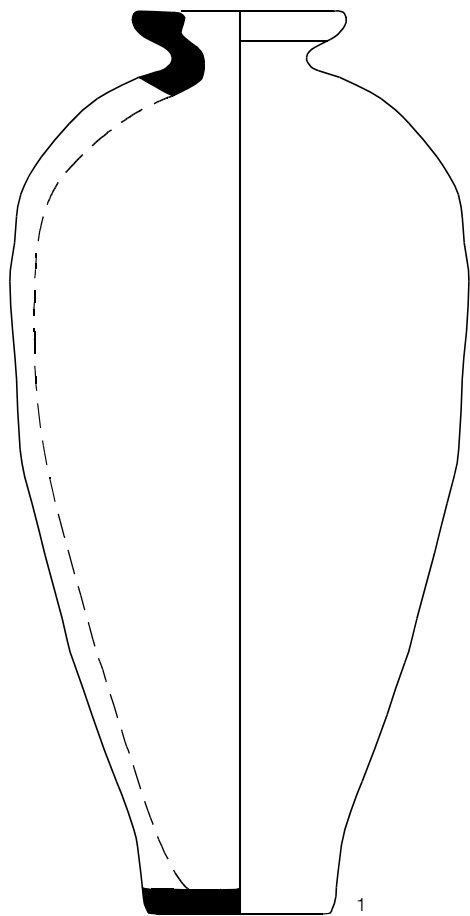
46 A la ciutat de Barcelona són moltes les voltes on s'ha intervingut, la qual cosa ens ha permès recuperar un conjunt important de peces senceres. Algunes provenen de troballes antigues, normalment casuals amb motiu d'obres o enderrocaments, com les de Santa Maria de les Puel·les (any 1773), el convent del Carme (any 1874), Santa Maria del Mar (any 1934), Hospital de la Santa Creu (1949), Santa Maria del Pi (any 50), catedral de Barcelona (anys 1968-1972), i monestir de Pedralbes (anys 1975-1977) i el convent dels Àngels (any 1982). S'hi han d'afegir les que corresponen a intervencions arqueològiques més recents de caire científic, com la del Pati Manning de la Casa

de la Caritat, de l'any 1985 (CAIXAL, FIERRO, LÓPEZ MULLOR 1991); la capella de Santa Àgata del Palau Reial Major, de l'any 1990 (RIU, ROVIRA inèdit); la Pia Almoïna, de l'any 1991 (BELTRÁN DE HEREDIA 1997); les noves intervencions al convent dels Àngels (any 1991); la Biblioteca de Catalunya, antic Hospital de la Santa Creu, de l'any 1992 (MIRÓ I ALAIX 2000); el convent de Sant Agustí, dels anys 1993-94 (PAGÉS, inèdit); el Palau de la Generalitat, de l'any 1994 (SÁNCHEZ inèdit), i l'antiga infermeria del Monestir de Pedralbes (any 1999). Totes elles ens han proporcionat un repertori de ceràmica extraordinari.

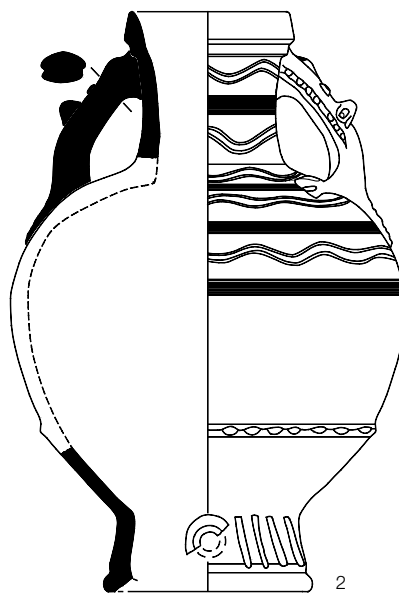
L'any 1999 vam desenvolupar un estudi en el qual es plantejava una proposta de sistematització de les formes de ceràmica comuna baixmedieval (BELTRÁN DE HEREDIA 1999). Aquest estudi ja tenia un precedent pel que feia a la terminologia a aplicar a les peces, un treball que va tenir com a objectiu posar en relació les dades arqueològiques amb les dades documentals (BELTRÁN DE HEREDIA 1994)¹, per tal de donar nom a les peces trobades a les excavacions i sovint esmentades a la documentació de l'època (EQUIP BROIDA 1984; VINYOLES 1997)². Han passat molts anys i noves troballes i altres estudis

1 Aquest treball es va emmarcar en una exposició que vam comissariar Teresa Vinyoles i jo mateixa "Del Rebost a la taula", *Cuina i Menjar en la Barcelona Gòtica*, que es va realitzar al Museu d'Història de la Ciutat l'any 1994, de la qual ens ha quedat el catàleg de la mostra (DIVESOS AUTORS, 1994). Aquesta exposició va comportar un pas endavant en el coneixement i revalorització d'una ceràmica considerada de segona fila i, per tant, normalment oblidada i al marge dels estudis ceramològics.

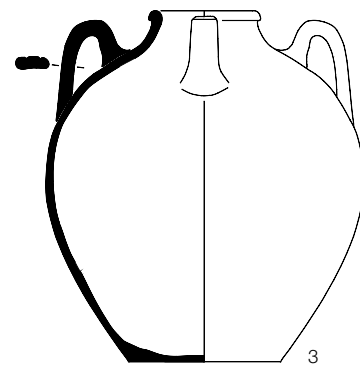
2 Pel que fa a la documentació analitzada és molt rica, inventaris, receptaris de cuina, registres de comptabilitat, assegurances privades, testaments, contractes de compravenda... (VINYOLES 1997).

Alfàbia Tipus 1

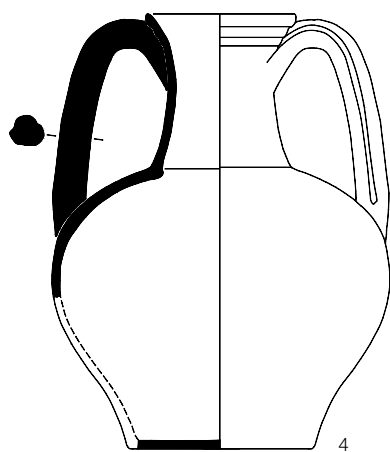

Aiguamans Tipus 1

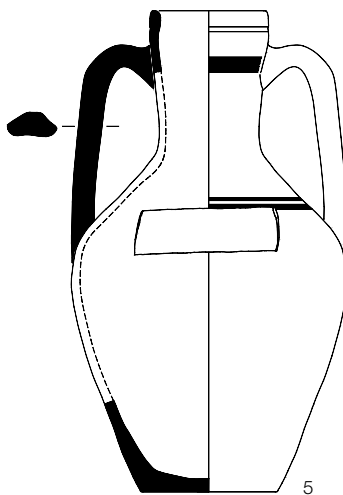

Cantarella Tipus III

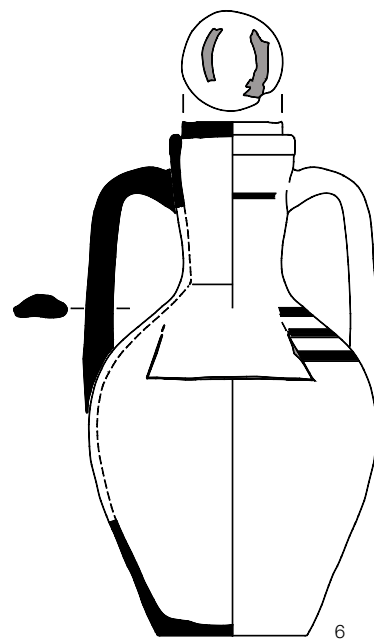
5 cm

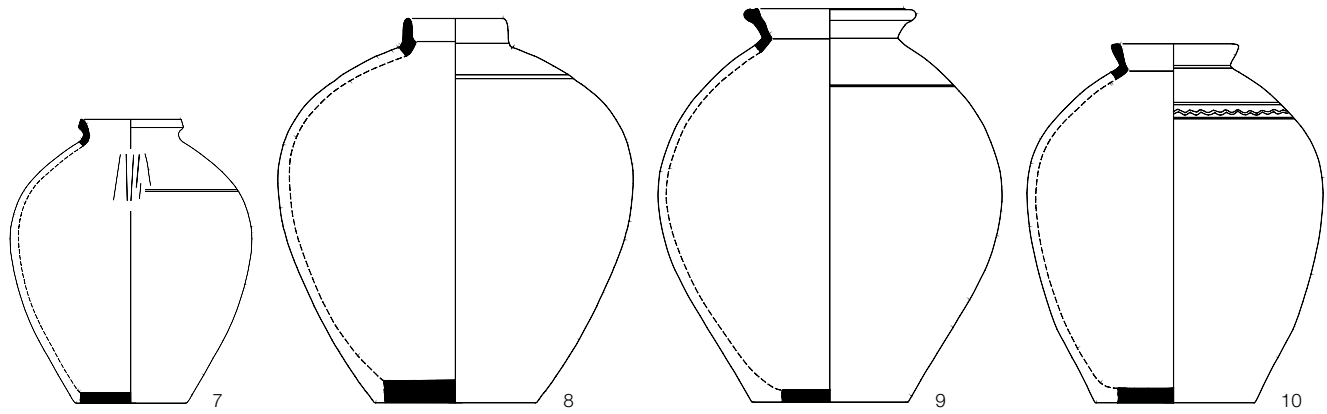
Cànter Tipus 11c

Cànter Tipus 1

Cànter Tipus 1

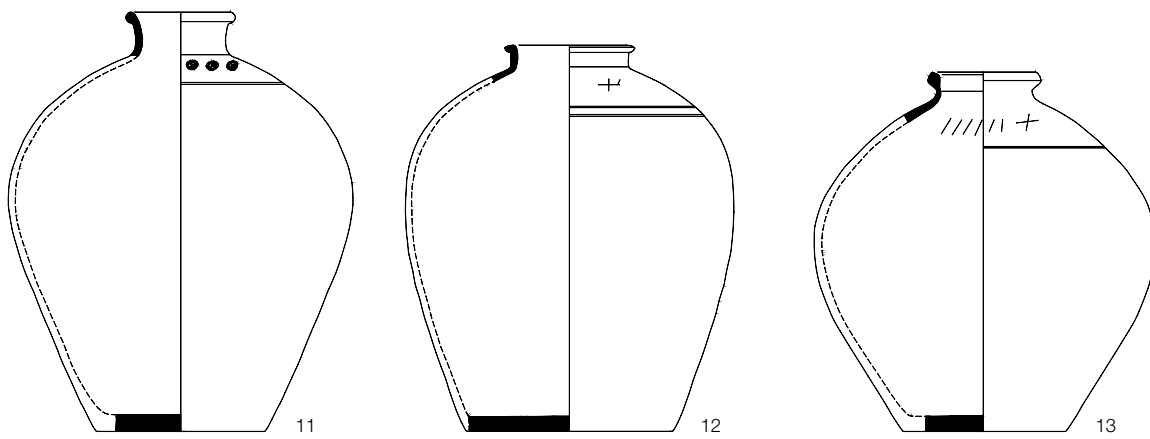

Gerra Tipus Ia

Gerra Tipus Ic

Gerra Tipus Id

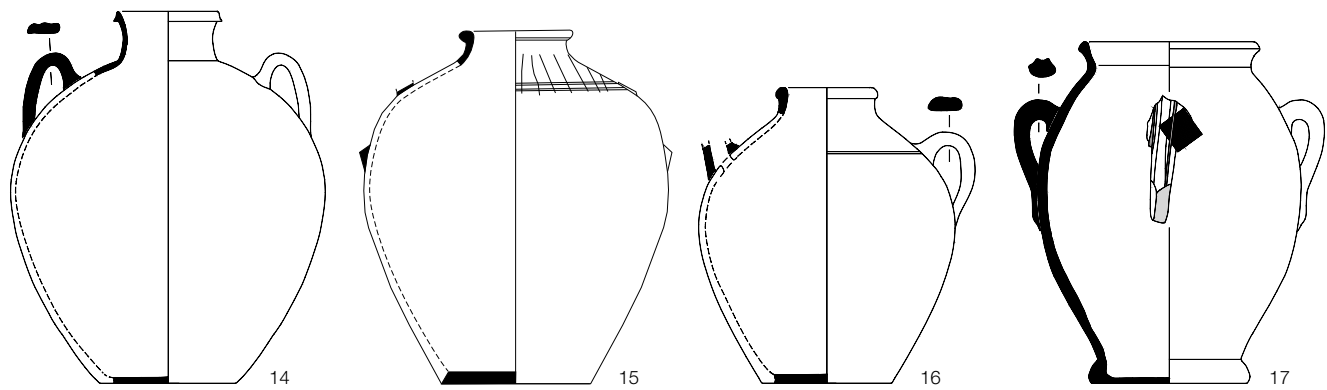
Gerra Tipus Id

Gerra Tipus Ie

Gerra Tipus Ie

Gerra Tipus If

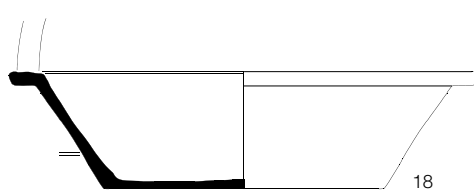
Gerra Tipus IIb

Gerra Tipus IIc

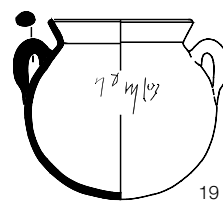
Gerra Tipus III

Gerra Tipus VI

48

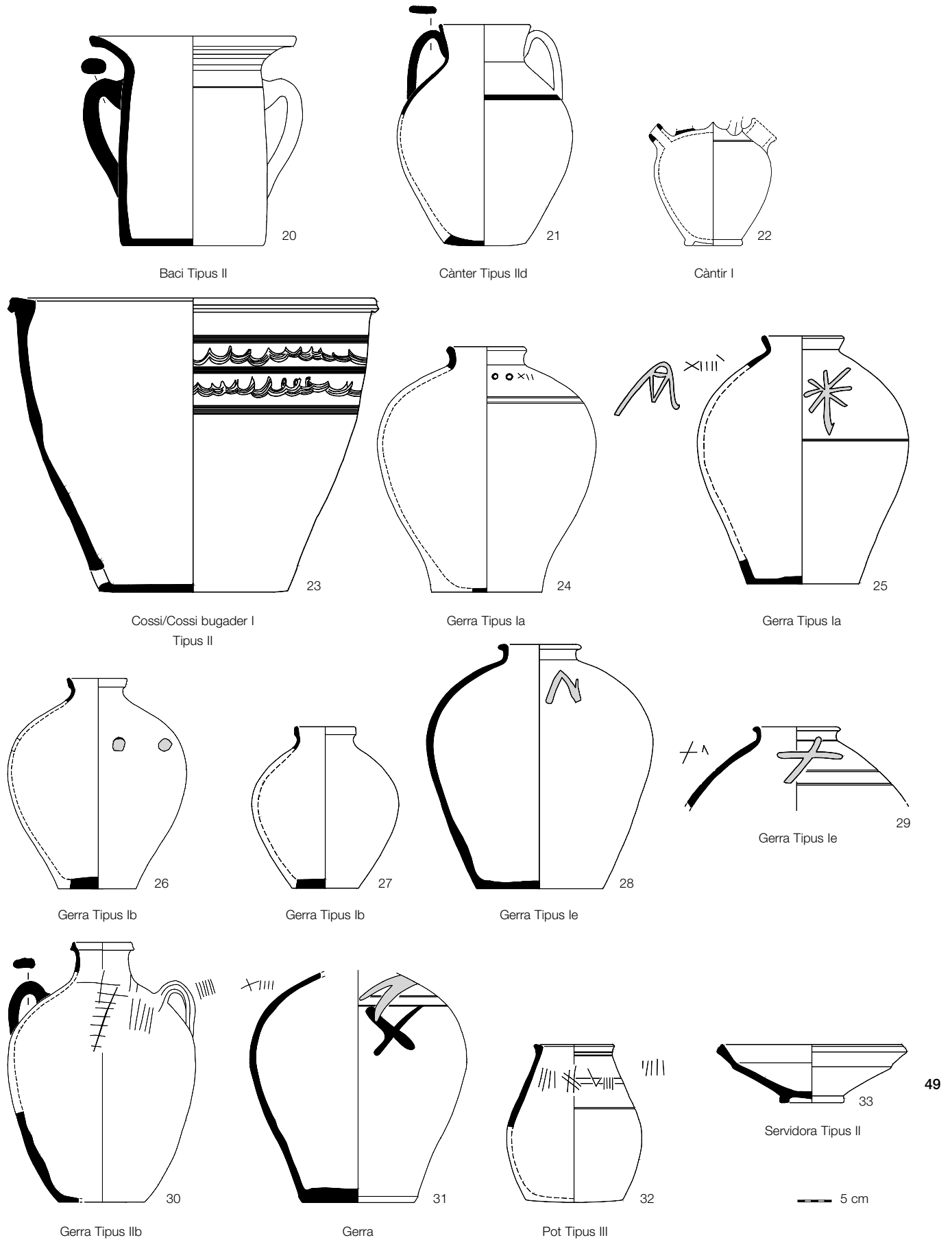

Llibrell Tipus

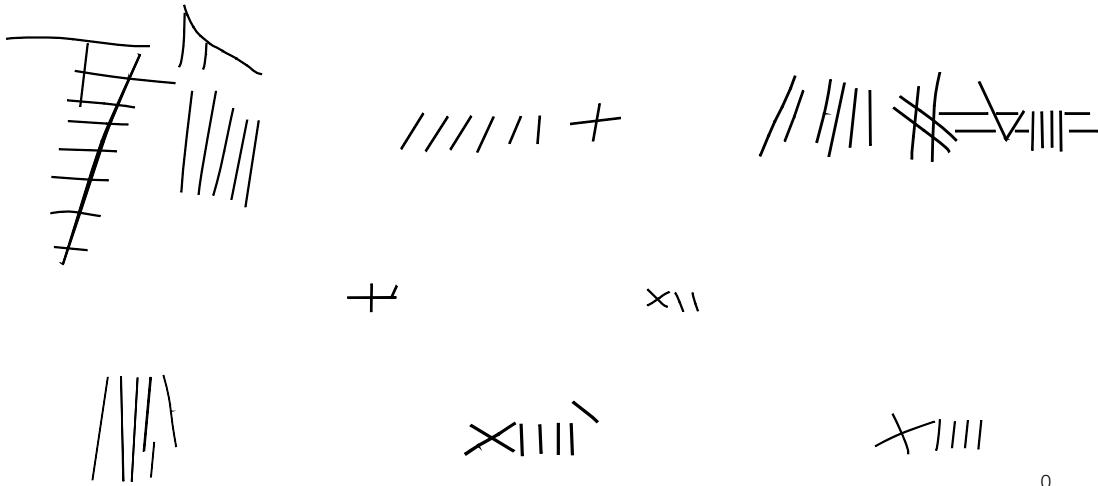
Olla Tipus II

5 cm

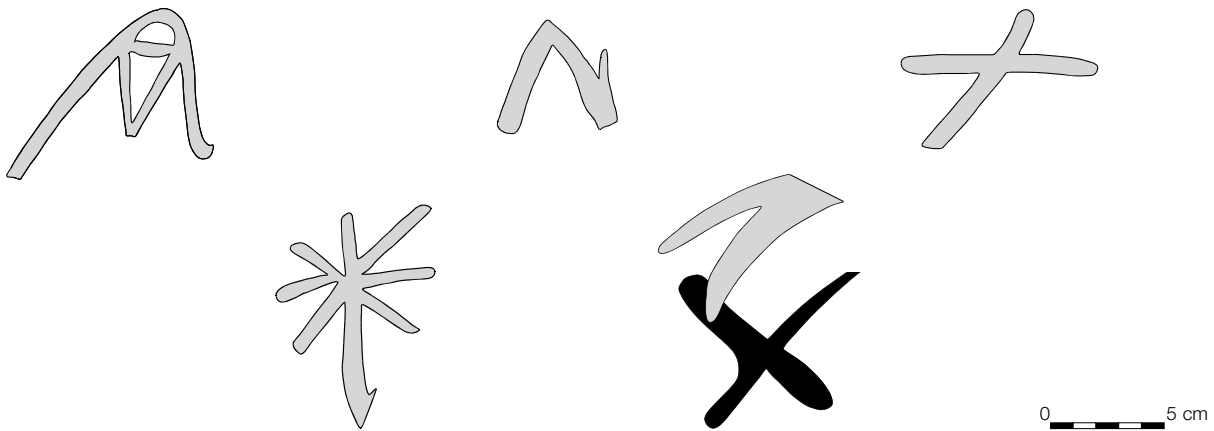

Làmina 3: Ceràmica de la Volta E del Convent de Sant Agustí. Barcelona. Cronologia: *ante quem* 1474-tercer quart del segle *xvi*

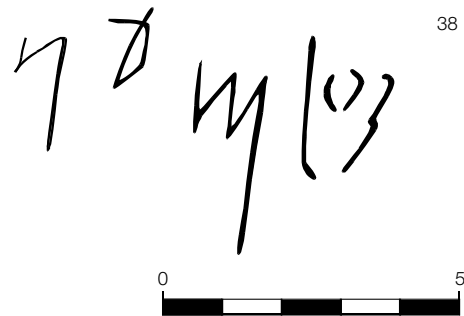
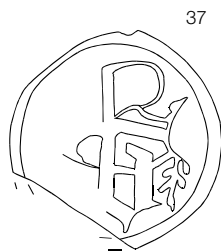
34

35

50

han permès aportar noves dades respecte al tema. Algunes de les formes que habitualment s'han datat al segle XIV, ja es feien al segle XIII. En aquest segle el repertori de ceràmica vidrada i sense vidrar que es produïa als obradors barcelonins anava més enllà de les necessitats de la mateixa ciutat i superava àmpliament el mercats locals. Altres formes, de clara imitació àrab, que al segle XIII es feien a la ciutat van acabar per desaparèixer i sembla que ja no es documenten al llarg del segle XIV (BELTRÁN DE HEREDIA en premsa; LÓPEZ MULLOR, BELTRÁN DE HEREDIA en premsa).

L'estudi del material aparegut al convent de Sant Agustí ens ha permès afegir noves formes a la tipologia plantejada el 1999. Per aquesta raó al final d'aquest estudi s'han inclòs els quadres tipològics generals actualitzats. Tot i així, en cap moment s'ha pretès fer una revisió completa de la tipologia a partir de les troballes d'aquests últims anys, tasca molt més extensa i laboriosa que s'escapa a l'objectiu d'aquest article.

La ceràmica de les voltes del convent de Sant Agustí

Durant les obres de rehabilitació de l'antic convent de Sant Agustí (PAGÈS inèdit)³ es van dur a terme unes intervencions arqueològiques puntuals a l'edifici. Una d'aquestes va consistir en l'excavació d'un dels trams de les voltes de la galeria occidental del claustre. D'aquesta galeria s'han conservat cinc trams de planta quadrangular coberts amb volta de creuria. Històricament, s'ha situat aquest ala del claustre entre mitjan segle XV i el tercer quart el segle XVI. Les voltes denominades A i B corresponen a la primera etapa constructiva, amb un *terminus ante quem* de 1474 i la volta E correspon al moment final de l'obra (PAGÈS inèdit).

Al conjunt, i com és normal, hi ha un predomini de les formes tancades per tal d'ocupar el màxim d'espai en buit i minimitzar el pes. La majoria de les peces recuperades corresponen a *obra aspra*, gerres de pastes reduïdes i oxidades (*obra negra* i *obra blanca*), alfàbies o gran contenidors per al transport marítim i, en menor proporció, ceràmica vidrada en color verd o melat. En relació amb les formes, destaquen principalment les gerres, amb una tipologia molt rica i unes alçades que es poden enquadrar entre els 27-41 cm, amb un predomini important dels exemplars de 25-27 cm. En segon lloc s'han de situar els cànters d'*obra blanca*.

Repertori tipològic⁴

Material de la volta A, segle XV (*ante quem* 1474)

— Aiguamans (lám. 1, fig. 2)

tipus I. Aiguamans de ceràmica vidrada. Alçada: 56,2 cm; diàmetre: boca: 15 cm; diàmetre base: 19,5 cm. Correspon a una peça ben

documentada en altres reblliments de voltes i també a l'estratigrafia del subsòl (BELTRÁN DE HEREDIA 1999: 181). L'aiguamans de Sant Agustí té l'interior vidrat en un melat/verdós i l'exterior vidrat en verd, només a la meitat superior. Les nanses són figurades i representen el cap d'un animal. La base, on se situa el forat per a la sortida d'aigua, és troncocònica, i està decorada amb unes estries molt marcades. Té una decoració de bandes incises i aplicacions de cordons amb digitacions.

— Alfàbia (lám. 1, fig. 1)

tipus I. Alfàbia de ceràmica oxidada. Alçada: 82,2 cm; diàmetre: boca: 20 cm; diàmetre base: 17 cm. Aquest tipus d'alfàbia podria procedir dels tallers de Paterna, tot i que és possible l'existència de més d'un centre de producció. Únicament, els estudis arqueomètrics podrien confirmar si procedeix de València o també es feia a Catalunya. A la ciutat de València s'ha trobat en el convent del Carme, en el Palau Reial de la ciutat i a l'església de Santa Maria d'Alacant (BEVIÀ GARCIA, AZUAR RUIZ 2005: 79), també a Mallorca i a la Toscana italiana. A Catalunya són moltes les troballes, a la Pia Almoïna, Santa Maria del Pi, hospital de la Santa Creu i el convent de Sant Agustí a la ciutat de Barcelona, a l'església de Sant Fèlix (Sabadell), a Sant Martí de Mata (Maresme) i a les voltes de Santa Maria de Castelló d'Empúries, a Girona (BELTRÁN DE HEREDIA 1999; ROIG I DEULOFEU, ROIG I BUXÓ 1997; CERDÀ, ROLDÓS 1994)

— Cànter/cantarella

tipus I (lám. 1, fig. 5-6). Cànters de ceràmica oxidada. Alçada: 46,8 cm, diàmetre: boca: 11 cm, diàmetre base: 13 cm, Alçada: 50 cm, diàmetre: boca: 10,5 cm, diàmetre base: 15,5 cm. Com ja havíem exposat, aquestes peces conegudes com a *cànters d'aigua* devien haver servit per al transport de productes diversos, com indica la presència d'un tipus de boca apropiada per encaixar un tap. De fet, un dels exemplars de Sant Agustí conserva un tap de morter per segellar la peça amb uns traços pintats de vermell. Coneixem l'ús dels cànters per al comerç de la mel (SALICRÚ 1995: 113). Dues peces presenten uns forats fets *post cocturae*, segurament per readaptar la peça a alguna funció que desconeixem.

tipus II c (lám. 1, fig. 4) Cànter de ceràmica oxidada vidrada.

Alçada: 43,1 cm; diàmetre: boca: 13,6 cm; diàmetre base: 18 cm. El *tipus II*, que el coneixem únicament en ceràmica vidrada, té el cos globular amb dues nanses verticals oposades, normalment decorades, peu anular i vora decorada amb estries. El *tipus II c* correspon a una nova variant, que no té bec pessigat a la vora, com el *tipus I a*, ni tampoc broc vertical aplicat, com el *tipus II b*. Es diferencia també amb el fet que el fons és pla i no anular, i les nanses presenten dues estries verticals, mentre que als altres dos tipus, aquestes es disposen en sentit helicoidal. Es tractaria d'una forma més modesta del *tipus II a* que normalment apareix profusament decorada.

tipus III (lám. 1, fig. 3). Cantarella de ceràmica reduïda. Alçada: 34,1 cm; diàmetre: boca: 10 cm; diàmetre base: 15 cm.

— Gerres

En relació amb les gerres trobades a Sant Agustí hem de dir que presenten una tipologia molt rica, que es pot enquadrar en els *tipus I* (cos globular sense nanses), *tipus II* (mateix perfil però amb dues nanses) i el *tipus III* (definit per la presència d'una nansa i un broc oposat). Es coneixen en *obra blanca* o

3 L'excavació realitzada el 1994, amb un sondeig previ l'any 1993, va ser dirigit per Emília Pagès Buisan.

4 Per a la presentació de la ceràmica de Sant Agustí, s'ha seguit la terminologia i la classificació establerta en estudis anteriors (BELTRÁN DE HEREDIA 1994, 1999). Per aquest motiu i per a les formes ja definides el 1999, no hem entrat en una descripció acurada de la peça, i remetem l'interessat a l'esmentada publicació; únicament ho hem fet per les noves formes identificades a partir del material de Sant Agustí.

en obra negra, i els tipus I i II van servir com a contenidors per al transport de productes. A partir d'aquest material, hem pogut establir algunes variants, pel que fa a les gerres del tipus I (tipus I d, I e, I f) i tipus II (tipus II b i II c) i definir un nou tipus, com el tipus VI.

tipus I a (lám. 2, fig. 7). Gerra de ceràmica reduïda. Alçada: 27,8 cm; diàm. boca: 9,2 cm; diàm. base: 10,8 cm. Presenta sis marques incises verticals a la part superior del cos.

tipus I c (lám.2 fig. 8). Gerra de ceràmica reduïda. Alçada: 37,2 cm; diàm. boca: 9,2 cm; diàm. base: 15,8 cm. Com ja hem exposat, el tipus I, presenta un cos globular o ovoide, sense nanses, i les variants s'han establert a partir de les diferents formes de boca. El tipus I c, ja s'havia definit a partir de les troballes del fons Pi-Hospital de la santa Creu, té la vora recta amb el llavi arrodonit i un encaix interior per al tap.

tipus I d (lám.2 fig. 9-10). Gerres de ceràmica oxidada. Alçada: 38,4 cm; diàm. boca 14 cm; diàm. base 15,2 cm. Alçada: 35,4 cm; diàm. boca 11,8 cm; diàm. base 15,8 cm. Es tracta d'una variant nova del tipus I que es caracteritza per tenir un coll curt i exvasat, idoni per encaixar un tap. El llavi pot ser pla i horitzontal o bé tenir una vora motllurada amb un llavi arrodonit. Una de les gerres està decorada amb una banda incisa (lám. 2, fig.10) i l'altra conserva restes de la coberta vegetal que la protegia, feta de llata d'esparg amb tres bones manilles de sagola bona, com queda establert a la documentació de l'època (BAJET 1994: 579).

tipus I e (lám.2, fig. 11-12). Gerres de ceràmica oxidada. Alçada: 41 cm; diàm. boca: 10 cm; diàm. base: 16 cm. Alçada: 37,2 cm; diàm. boca: 11 cm; diàm. base 20 cm. Corresponen a un nova variant del tipus I, definida per una vora girada cap enfora i una mica engruixida amb un coll vertical curt. El llavi pot ser arrodonit o una mica exvasat. Una de les gerres està decorada amb motius estampats, una roseta de quatre pètals feta amb un punxó de cercle, i sota el coll de l'altra es pot veure una marca incisa (una mena d'aspa) i a més a més conserva indicis d'un possible segell molt perdut.

tipus I f (lám. 2, fig. 13). Gerra de ceràmica oxidada. Alçada: 35,4 cm; diàm. boca: 10 cm; diàm. base 16,4 cm. Aquesta nova variant està definida per una vora prou diferenciadora. Es tracta d'una vora engruixida, molt reforçada, amb el llavi apuntat de secció triangular completa que s'estreny en el punt d'inflexió. No té coll. La gerra té un seguit de marques incises a l'inici de la panxa.

tipus II b (lám. 2, fig. 14). Gerra de ceràmica reduïda. Alçada: 36 cm, diàm. boca: 9,8 cm; diàm. base: 13,2 cm. Aquesta nova variant és una forma semblant al tipus de gerra I b però amb nanses. Presenta un coll llarg, una mica obert per facilitar l'encaix del tap -quan no porta encaix interior- la vora girada cap enfora i el llavi de secció triangular.

tipus II c (lám. 2, fig. 15). Gerra de ceràmica reduïda. Alçada: 35 cm; diàm. boca: 9,8 cm; diàm. base: 15 cm. En aquest cas, la nova variant s'ha definit a partir d'una gerra de perfil globular amb la vora engruixida i motllurada i llavi arrodonit. Presenta dues estries a la part alta del cos i una decoració de línies incises verticals que donen la volta a tota la peça.

tipus III (lám. 2, fig. 16). Gerra de ceràmica reduïda. Alçada: 28,4 cm; diàm. boca: 8,4 cm; diàm. base 12,8 cm. Aquest tipus, ja establert l'any 1999, es caracteritza per la presència d'una nansa i un broc vertical oposat. A vegades, s'anomena com a "dorca" i, com ja havíem exposat, només es coneix en ceràmica reduïda (BELTRÁN DE HEREDIA 1999: 191), com es posa de manifest de nou a les peces de Sant Agustí.

tipus VI (lám. 2 fig. 17). Gerra de ceràmica vidrada. Alçada: 34 cm; diàm. boca 17 cm; diàm. base: 15 cm. Es tracta d'una forma nova, que presenta un cos ovoide, boca oberta i exvasada amb quatre nanses petites, més aviat baixes, situades a la meitat superior del cos i un peu anular pla, sense diferenciar. L'exemplar és un *unicum* dins del conjunt de Sant Agustí i no en coneixem d'altres paral·lels. La peça està vidrada en color melat a l'interior, i als dos terços superiors de la part l'exterior. Si bé té en comú amb la búrnia la presència de quatre nanses, pensem que podria estar més en relació amb el món de les gerres per guardar-hi productes al rebost de les cases. De fet, la seva morfologia recorda una peça anomenada salsera a la documentació, que es defineix com un recipient en forma d'alfàbia, però més petit, amb dues o quatre nanses, que servia per guardar conserves, com a *conserva d'uruga, conserva rosada o dàtils confitats* (BELTRÁN DE HEREDIA 1994: 56; VINYOLES 1997: 400).

— Olla

tipus II (lám. 2, fig.19) Olla de ceràmica vidrada. Alçada: 17,4 cm; diàm. boca: 13,8 cm. Hi ha exemplars de diverses mides que presenten l'interior vidrat en melat i l'exterior vidrat d'una manera parcial. Destaquem una peça que té una inscripció en lletra gòtica cursiva de traç manual ràpid (lám. 4, fig. 38). Podria tractar-se d'un nota de comptabilitat, *II lliures i III sous*⁵, probablement el valor de l'olla (envàs) amb el producte a comerciar o bé el pes (*II lliures*) amb el preu de venda (*III sous*). Es coneix l'ús de les olles com a envàs de mel (SALICRÚ 1995: 113). Aquesta troballa, de la qual no tenim constància d'altres paral·lels, vindria a constatar arqueològicament un tipus d'envàs només conegut per la documentació, i prova que els models d'envasos anaven més enllà de les conegudes alfàbies i gerres, incloent-hi olles i cànsters. Sabem, per exemple, que al Monestir de Pedralbes l'any 1504 es van comprar 8 cànsters de mel a 12 sous el cànster (AHMO. *Llibre de Comptes*, foli f, 58r)⁶.

— Llibrell

tipus III (lám. 2, fig. 18). Llibrell de ceràmica vidrada. Alçada: 11 cm; diàm. boca: 40 cm; diàm. base 26 cm. El llibrell de ceràmica vidrada del tipus I, que té el llavi engruixit, és una peça que ja es documenta en la primera meitat del segle XIII en contextos arqueològics a Barcelona i també a nombrosos jaciments de França i Itàlia (BELTRÁN DE HEREDIA en premsa). Aquesta peça va tenir a l'època una gran difusió, els llibrells catalans s'exportaven per les rutes del comerç marítim establertes. Es troben exemplars catalans a indrets molt llunyans del mediterrani oriental, com mostren les troballes d'Acre, a Israel (AVISSAR, STERN 2005: 77).

5 Agraïm a Anna Castellano i Glòria Huguet l'estudi d'aquesta grafia, que segons ens han comunicat es troba sovint als llibres de comptes.

6 Informació facilitada per Anna Castellano, conservadora en cap del Monestir de Pedralbes-MHCB.

Material de la volta E (post quem 1474-tercer quart del segle XVI)

En relació amb la volta E, que correspon al moment final de l'obra, cap al tercer quart del segle XVI, podem veure com hi ha peces més pròpies del segle XVI com el càntir, el bací *tipus II*, i el cossi bugader *tipus II*, com indica la recerca de paral·lels. D'altra banda, la localització al reblliment de la volta d'un fragment d'escudella de reflex metàl·lic decorat amb pinzell pinta ens està aportant igualment una data del segle XVI, la qual cosa està en concordança amb les dades documentals. Tot i així, també hi ha material, com les gerres que s'han de situar al segle XV, encara que res impediria que estiguessin en ús al segle XVI⁷.

— Bací

tipus II (lám. 3, fig. 20). Bací de ceràmica vidrada. Alçada: 34 cm; diàm. boca: 29 cm; diàm. base: 20,6 cm. La forma ja es documenta als segles XIV-XV, tot i que molt més freqüentment a partir del segle XVI, com posa de relleu el context de Sant Agustí i d'altres jaciments coneguts (BELTRÁN DE HEREDIA 1999)

— Cànter

tipus II d (lám. 3, fig. 21). Cànter de ceràmica vidrada. Alçada: 31,6 cm; diàm. boca: 12 cm; diàm. base: 11,2 cm. Es tracta d'una nova variant, que presenta un coll curt i exvasat amb la boca senzilla, sense motlures (com presenten els *tipus II a* i *II b*), base una mica convexa i nanses de cinta (a diferència de les nanses del *tipus II a* i *II c* que sempre són circulars), sense cap mena de decoració. En general es pot dir que és una peça més senzilla i menys robusta que els altres tipus establerts. El cànter està vidrat a l'interior, en color melat, i a l'exterior té regalims en verd. Pensem que la seva datació s'ha de situar al segle XVI, ja que la seva morfologia s'allunya dels típics cànters coneguts com a "obra gòtica".

— Càntir (lám. 3, fig. 22)

Càntir de ceràmica vidrada. Alçada conservada: 17,1 cm; diàm. base: 7,8 cm; Presenta un vidrat verd a la meitat superior. Com ja hem exposat en altres ocasions, la forma no és comuna al segle XIV i és escassa al segle XV, segles en què hi ha un predomini clar del poal. Per contra, a partir del segle XVI es troba amb molta freqüència.

— Cossi/Cossi bugader

Tipus II (lám. 3 fig. 23). Cossi de ceràmica reduïda. Alçada: 43 cm; diàm. boca 51,6 cm; diàm. base: 28,3 cm. Es tracta d'una forma que, a diferència del *tipus I*, té un cos molt fondo i més exvasat, i no presenta nanses. Al fons pla es localitza un forat per buidar el recipient. Té una decoració incisa de bandes. Se'n coneix un paral·lel a les voltes de l'església de Sant Andreu d'Órrius, datada a la segona meitat del segle XVI (ALBERTÍ, ROSAL 1991: 48) i un altre trobat a les voltes de l'església de Sant Miquel de Mata, en un context del segle XV-meitat del XVI (CERDÀ, ROLDÓS 1995: 10). La peça de Sant Agustí també ha de situar-se al segle XVI.

— Gerres

tipus I a (lám. 3, fig. 24-25). Gerres de ceràmica oxidada. Alçada: 36,1 cm; diàm. boca: 11 cm; diàm. base: 16,2 cm. Alçada: 35 cm; diàm. boca: 10 cm; diàm. base 15,8 cm. Aquest tipus presenta la vora girada cap enfora i el llavi arrodonit

o exvasat. Una de les gerres presenta xifres incises (XVIII) i marques en vermell, i l'altra, dues marques circulars estampillades i la xifra XII.

tipus I b (lám. 3, fig. 26-27). Gerres de ceràmica reduïda. Alçada: 30 cm; diàm. boca 8,6 cm; diàm. base: 12 cm. Alçada: 23 cm; diàm. boca. 8 cm; diàm. base 9 cm. Aquest tipus de vora motllurada i girada cap enfora amb el llavi arrodonit ja era conegut a partir de les troballes de Santa Maria del Mar i del Monestir de Sant Pere de les Puel·les. Una de les peces de Sant Agustí presenta uns forats a l'inici del cos realitzats *post cocturae*, segurament per transformar la gerra en una mena de gàbia per a la cria d'ocells o per a abelles.

tipus I e (lám. 3, fig. 28-29). Gerres de ceràmica oxidada. Alçada: 34,2 cm; diàm. boca. 10 cm; diàm. base: 18 cm. Peça incompleta: diàm. boca: 11, 7 cm. Aquesta variant nova del *tipus I* ja ha estat definida en parlar de les peces de la volta A (lám. 2, fig. 11). Les dues gerres presenten marques pintades de color vermell (aspa i lletra?), i una marca incisa, segurament una xifra.

tipus II b (lám. 3, fig. 30). Gerra de ceràmica reduïda. Alçada: 37 cm, diàm. boca: 8 cm, diàm. base. 12 cm. Aquesta variant nova del *tipus II* també es va localitzar a la volta A (lám. 2, fig. 14) i les seves característiques formals ja han estat descrites. En aquest cas presenta una sèrie de marques incises, segurament anotacions equivalents a quantitats

— Pot

tipus III (lám. 3 fig. 32). Pot de ceràmica reduïda. Alçada: 22 cm; diàm. boca: 10,2 cm; diàm. base 14 cm. Es tracta d'una forma nova, molt diferent del pot d'escolar sucre *tipus I* o del recipient equivalent al pot d'apotecari en ceràmica comuna *tipus II*. El pot té un perfil ovoide, la vora motllurada de secció triangular i un fons pla. Presenta un seguit de marques incises, la majoria xifres o marques de comptabilitat que sembla que vinculen aquesta peça al món de les gerres per al comerç.

— Servidora

tipus II (lám. 3, fig. 33). Alçada: 8,2 cm; diàm. boca: 25 cm; diàm. base: 9 cm. Servidora de ceràmica vidrada. Es tracta d'una servidora de perfil carenat amb l'interior vidrat de color marró/melat i l'exterior sense vidrar. La forma ben datada al segle XV perdura a la centúria següent.

Segells, marques incises i marques impreses

La majoria de les marques incises corresponen a numerals (VIII, XII, XVIII...), d'altres estan formades per ratlles horitzontals i verticals; han d'estar en relació amb la capacitat del recipient, el control oficial, i, potser, el preu de venda. Un cas semblant al de l'olla que abans comentàvem (lám. 4, fig. 34) Aquest tipus de marques i xifres es poden veure també a les mesures de capacitat oficials (BELTRÁN DE HEREDIA 2006a). Només s'han localitzat a les gerres *tipus I* i *II*, com ja havíem fet notar en

7 A la memòria de l'excavació es pot comprovar com hi ha fragments de ceràmica més tardana testimoni d'alteracions i remocions posteriors al reblliment de les voltes, que no s'ha de tenir en compte a l'hora d'establir la datació de la ceràmica presentada.

estudis anteriors. Les marques pintades de color negre i vermell (làm. 4, fig. 35) podrien correspondre a senyals mercantils (BELTRÁN DE HEREDIA 1999: 181).

Finalment, i en relació amb els segells de terrissers, únicament s'han trobat dos exemplars aplicats a les parets de dues alfàbies fragmentades, segurament del *tipus III*. El segells tenen unes mides de 4,5 cm i 3,5 cm (làm. 4, fig. 36-37). Tot dos són coneguts. El primer, a partir del jaciment del Bullidor, representa una torre entre dos motius vegetals i a sota unes línies incises; i el segon amb un motiu epigràfic (inicials del nom del terrisser?). S'han trobat a peces de la catedral de Barcelona.

Noves formes per a l'estudi de la ceràmica comuna barcelonina baix medieval⁸

Com ja hem comentat, hem volgut presentar en aquest estudi les noves formes establertes a partir de les troballes del convent de Sant Agustí, en el marc dels quadres de classificació generals, amb l'objectiu d'oferir una eina més completa que esperem que sigui útil a l'hora de la classificació d'aquest tipus de material. A banda, hem inclòs d'altres peces de ceràmica comuna de Barcelona que pertanyen a aquesta cronologia i es van localitzar posteriorment a la data de l'estudi inicial, l'any 1999 (Diversos autors 2001: 147; BELTRÁN DE HEREDIA en premsa).

En relació amb les gerres hem incorporat un nou tipus, la gerra *tipus VII* (lám. 9). Es tracta d'una peça anomenada "barralina", "càntir de barra" o "botija", segons la bibliografia actual, de la qual ja teníem constància a partir de les troballes de Santa Maria del Mar (Riu 1984: 161) o l'hospital de la Santa Creu (BASSEGODA 1977). D'aquesta peça es van tenir certes reserves a l'hora d'incloure-la dintre de la tipologia més usual dels segles XIV-XV, ja que a les excavacions de voltes fetes a Barcelona a partir de l'any 1985, es documentava en contextos més tardans, segles XVI-XVII i també al XVIII, com és el cas del Pati Manning (CAIXAL, FIERRO, LÓPEZ MULLOR 1991) i de la Biblioteca de Catalunya (MIRÓ I ALAIX 2000). Té un cos ovoide i les dues cares aplanades, amb un coll llarg i estret, sovint amb motllura, i dues nanses altes, segurament per passar-hi una corda i penjar-lo a la paret. Els exemplars coneguts tenen diverses mides.

La troballa d'una d'aquestes peces en un context arqueològic del segle XIV a Cannes (França), ens ha fet reconsiderar el tema. Es tracta d'un exemplar amb un vidrat estannífer, forma desconeguda en la producció de pisa, per la qual cosa constitueix un *unicum* sense referència (AMOURIC, RICHEZ, VALLAURI 1999: 28, fig. 64). El comerç barceloní amb el sud de França queda reflectit en una gran quantitat de peces catalanes trobades a tota la zona ja des del segle XIII (AMOURIC, RICHEZ, VALLAURI 1999). Pensem que és molt possible que aquesta peça hagués arribat a Cannes amb altres importacions catalanes, tot i que sigui un *unicum* pel que fa al tractament de superfície amb una coberta estannífera. El recipient, sens dubte, va servir per contenir líquids, possiblement vi. Desconeixem com es denominava a l'època. Les fonts documentals parlen d'una *gerreta pimentera* o *pimentera*, recipient per guardar-hi *vi piment*, un vi dolç preparat amb espècies que sempre es trobava al celler de les cases i que únicament sabem que es feia de ceràmica vidrada en verd i de diverses mides, *petites, mitjanes i de dues quarteres*, (BELTRÁN DE HEREDIA 1994: 53; VINYOLES 1997: 398).

Pel que fa a les peces dedicades a la il·luminació, també hi ha algunes novetats. D'entrada s'ha de diferenciar entre gresol de llumener (normalment de ceràmica) i la llumenera, pròpiament dita. El gresol correspon al recipient de terrissa o cassoleta on es posava l'oli, que es col·locava en una llumenera o llum de ganxo, normalment de ferro. Hi ha referències prou clares a la documentació en aquest sentit, *dos llumaners ab cresols de terra, cin llumener de ferro ab cullera de terra* (VINYOLES 1997: 397).

En relació amb el "gresol de llumenera", amb la forma molt coneguda de cassoleta oberta i bec pessigat, *tipus I*, hem d'incorporar un segon tipus, molt menys freqüent, que presenta un doble bec pessigat, *tipus II*, tipus que s'ha trobat en contextos del segle XIII (lám. 10). D'altra banda, s'ha documentat també una "llumenera" vidrada en verd de nansa alta i dos piqueres rectangulars aplicades al recipient (lám. 10). La cassoleta és baixa i es recolza sobre el terra, però el fet de portar una nansa li dóna una autonomia a la peça que no requereix un suport metàl·lic (BELTRÁN DE HEREDIA en premsa). La datació de totes dues és del segle XIII. En tot dos casos, les formes podrien perdurar, tot i que no són les més freqüents, al segle XIV.

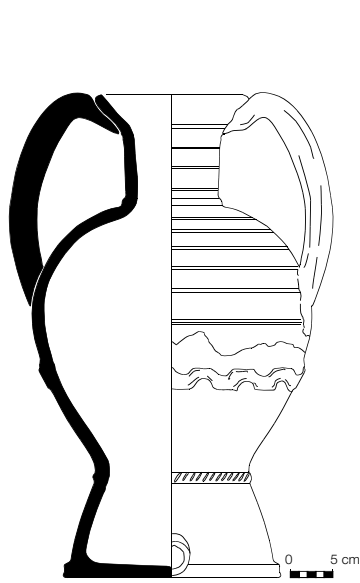
Finalment, hem d'incloure una "xaropera" procedent de les voltes del monestir de Pedralbes (lám. 14), un gerro per contenir líquids o semilíquids, com ara xarops o olis, tot i que no necessàriament ha d'estar vinculat al món de la farmàcia (Diversos autors 2001: 147). Formalment, correspon a un gerro de cos globular, un coll cilíndric amb un broc tubular aplicat al cos i una nansa vertical oposada. Dos elements aplicats al coll agafen el broc formant una mena de reforç, els quals simulen dos braços (s'hi poden veure perfectament les mans amb punyets que agafen el broc). La peça presenta una decoració de motius estampillats amb punxons de cercles i motius vegetals fets per mitjà d'un motlle i després aplicats a la paret del recipient, com ara una roseta de quatre pètals. Tot i que el broc està incomplet, segurament acabava en una forma zoomorfa. La forma d'aquesta peça és pràcticament igual que les que es feien a la mateixa època, de pisa blanca decorada en verd i manganès, ben conegudes a traves de les troballes de les voltes de l'església del Carme de Manresa i també a la ciutat de Barcelona.

D'altra banda, volem insistir en la data d'aparició de la ceràmica vidrada a Catalunya, la qual normalment s'ha situat a finals del segle XIII. Però, l'ús de la coberta vítria és un fenomen molt més antic. A Barcelona, hi ha exemplars vidrats als segles IX-X, que de moment s'han de considerar excepcionals, però la troballa de ceràmica vidrada en contextos de l'últim quart del segle XII-inicis del XIII, és ja un fet ben documentat a les excavacions de la nostra ciutat (BELTRÁN DE HEREDIA, LORÉS 2005) p. 110; BELTRÁN DE HEREDIA 2006b).

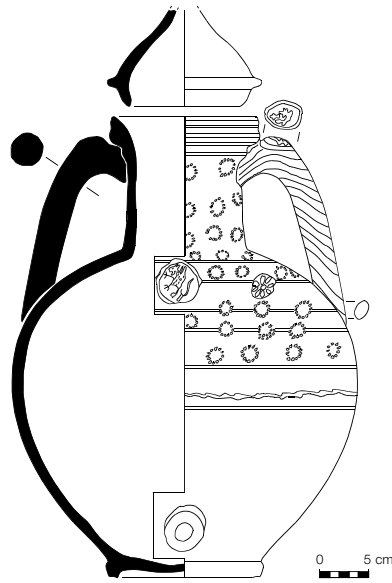
Per finalitzar, volem remarcar la riquesa de formes de la ceràmica comuna barcelonina, com posen de manifest, una vegada més, les noves troballes de Sant Agustí. Al voltant de vuitanta formes distintes, queden recollides en aquest article, peces destinades a cobrir les necessitats de les llars barcelonines, ■■■▶

8 Tot i que estem parlant de la tipologia de la ceràmica comuna baixmedieval de Barcelona, no hem volgut deixar al marge formes que s'han trobat en nivells del segle XIII, però que tenen la seva continuïtat en la centúria següent, i d'altres que si bé són més pròpies del segle XVI, no són altra cosa que l'evolució de formes anteriors. Sovint els canvis en la tipologia ceràmica són progressius i les continuïtats i canvis no tenen una data fixa.

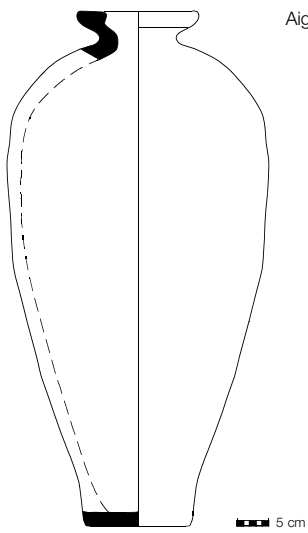
9 En relació amb les troballes antigues hi ha dubtes raonables pel que fa a algunes peces, ja que la majoria no disposen de cap mena de precisió a la seva localització, per la qual cosa poden procedir de voltes de cronologies distintes, tot i que del mateix edifici. En el cas de les peces de Santa Maria del Pi i de l'hospital de la Santa Creu que guardava el Museu d'Arts, Indústries i Tradicions Populars, van ingressar sense identificació prèvia. Sembla que les troballes estan barrejades, per aquest motiu normalment es parla del fons Pi-Hospital.

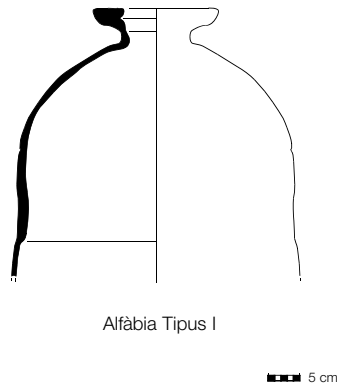
Aiguamans Tipus I

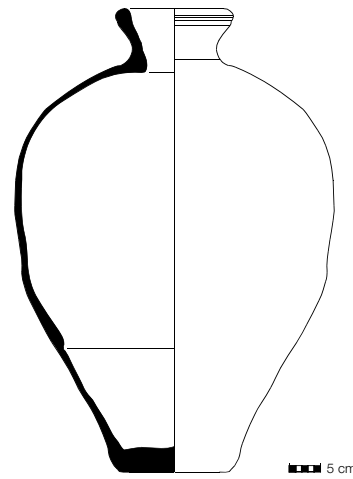
Aiguamans Tipus II

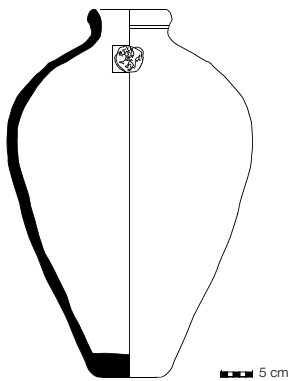
Alfàbia Tipus I

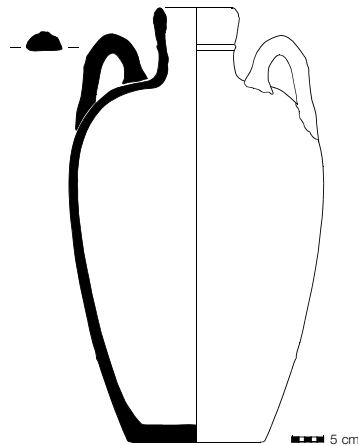
Alfàbia Tipus I

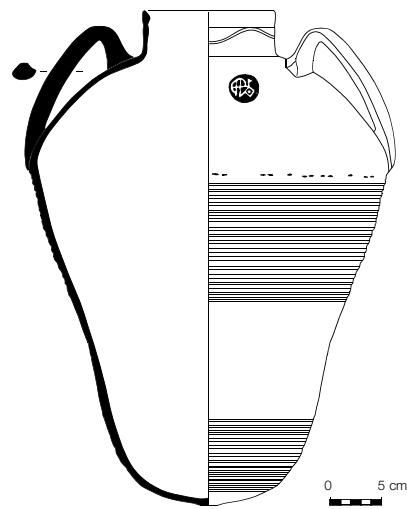
Alfàbia Tipus II

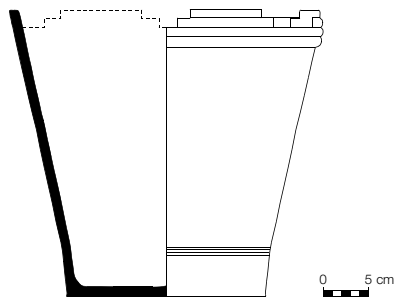
Alfàbia Tipus III

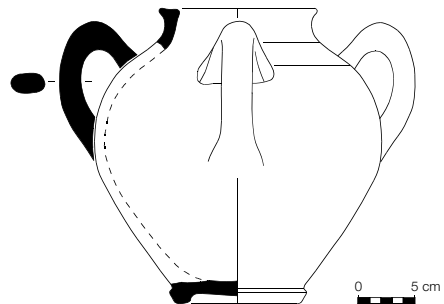
Alfàbia Tipus IV

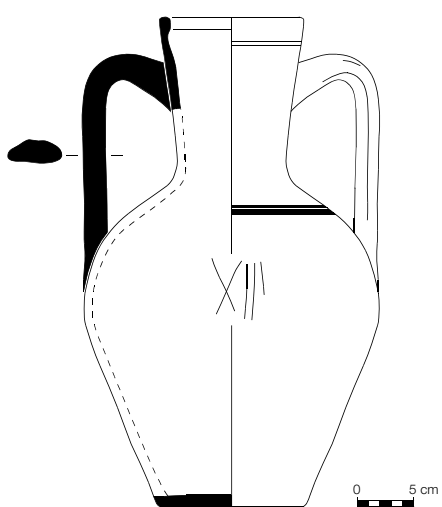
Alfàbia Tipus V

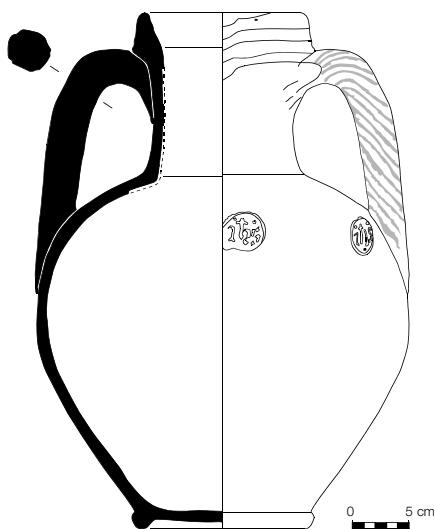
Alfabeguer

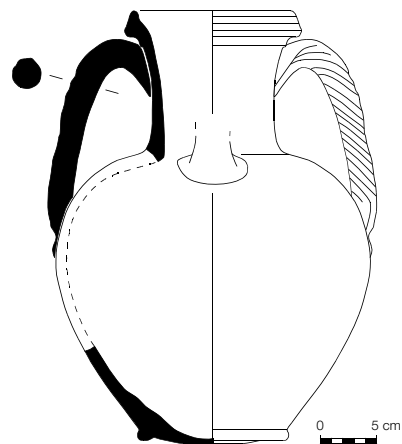
Búrnia

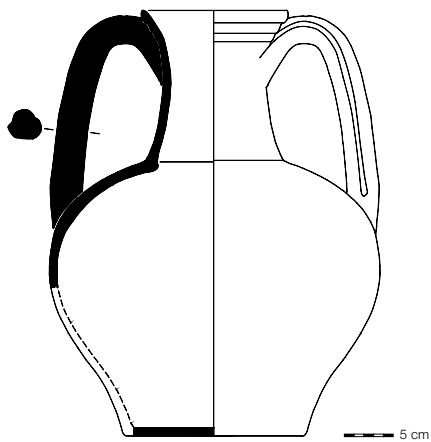
Cànter Tipus I

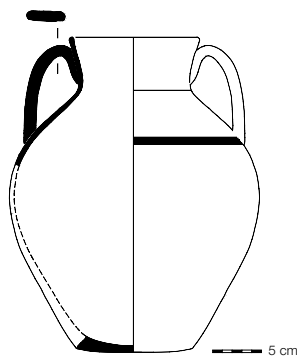
Cànter Tipus IIa

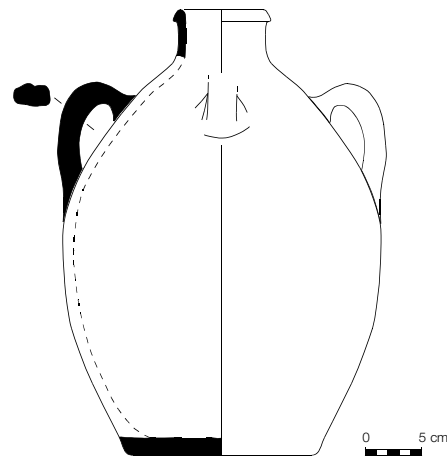
Cànter Tipus IIb

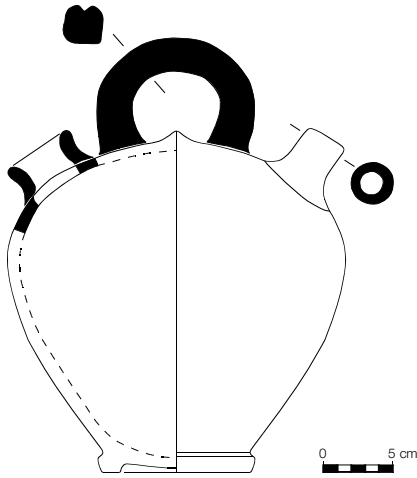
Cànter Tipus IIc

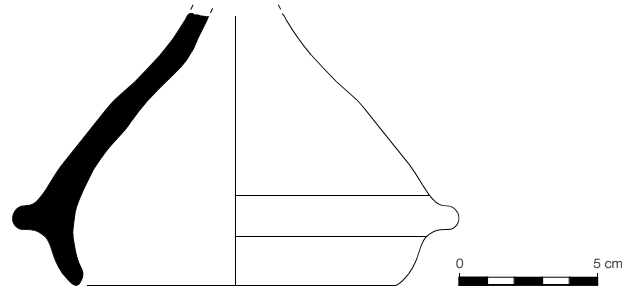
Cànter Tipus IIId

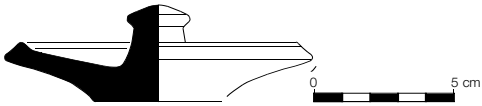
Cantarella Tipus III

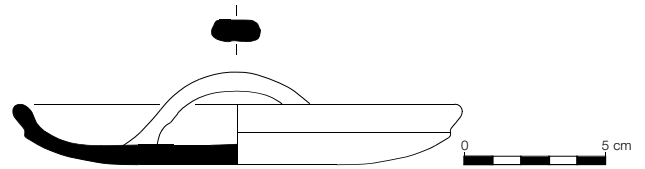
Càntir

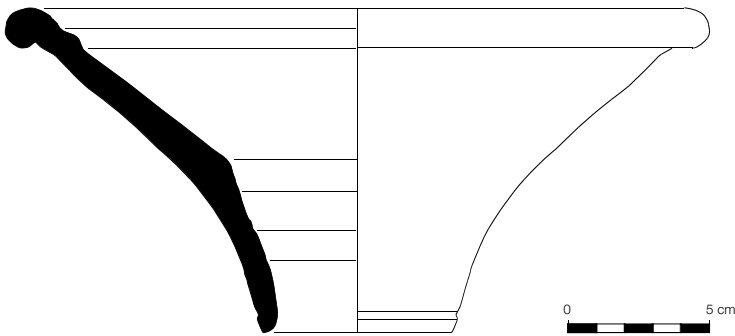
Cobertora Tipus I

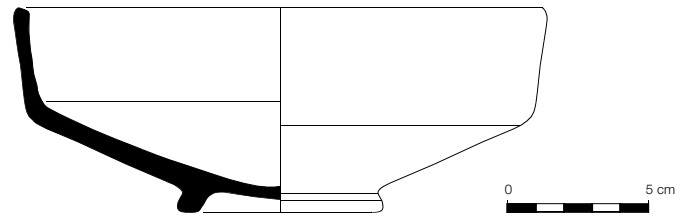
Cobertora Tipus II

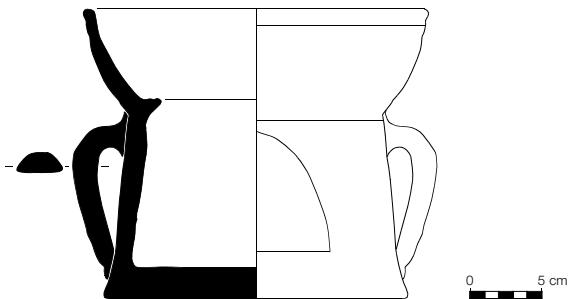
Cobertora Tipus III

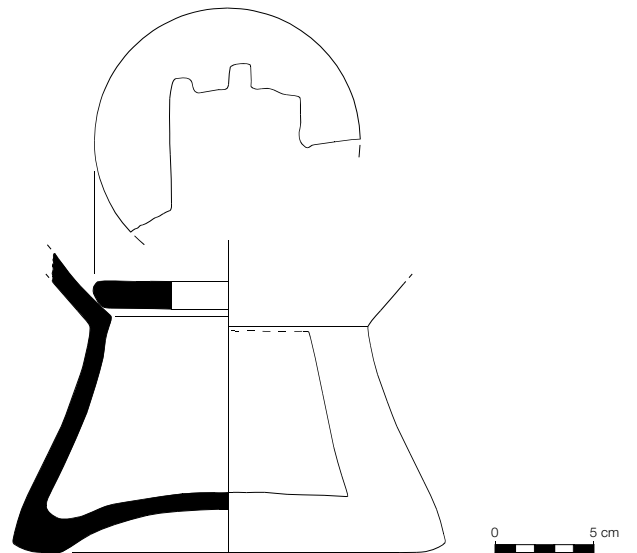
Embut

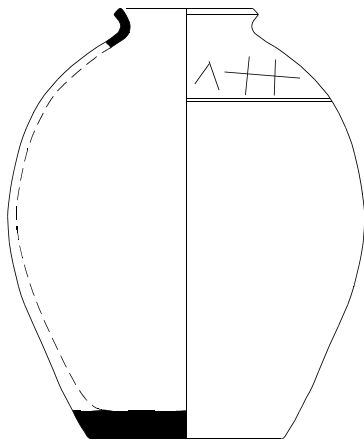
Escudella

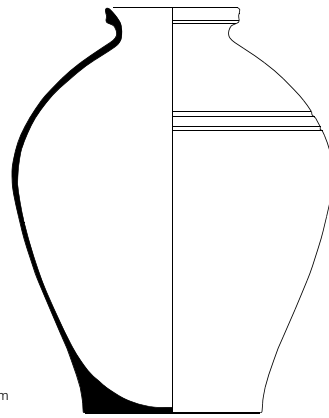
Fogó Tipus I

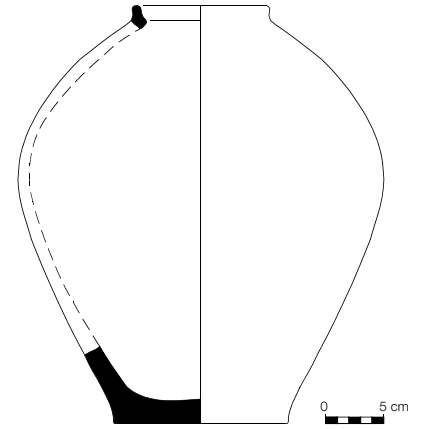
Fogó Tipus II

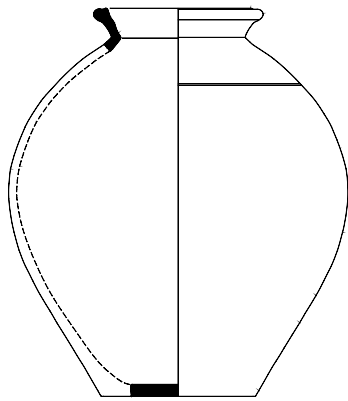
Gerra Tipus Ia

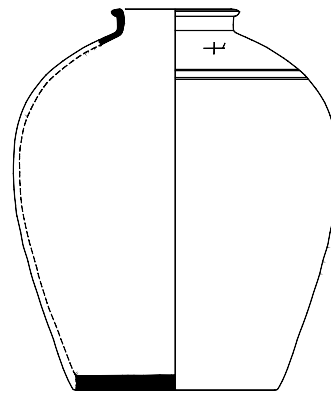
Gerra Tipus Ib

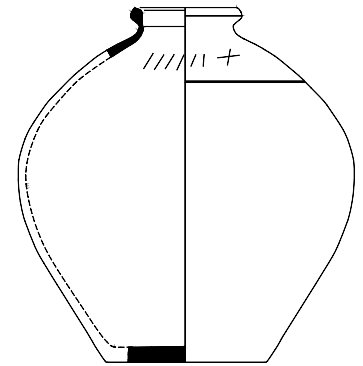
Gerra Tipus Ic

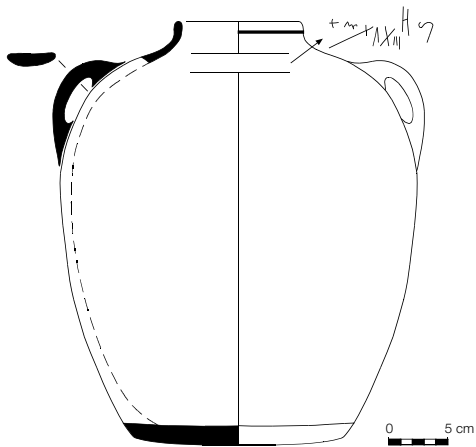
Gerra Tipus Id

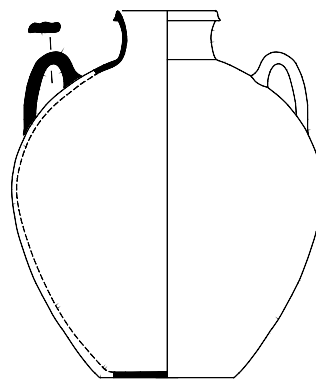
Gerra Tipus Ie

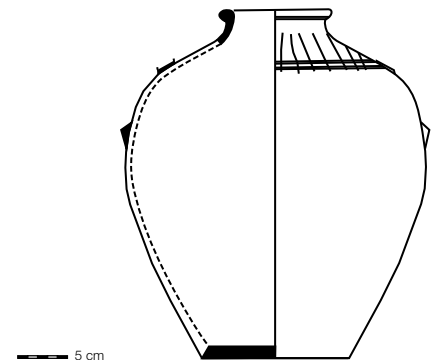
Gerra Tipus If

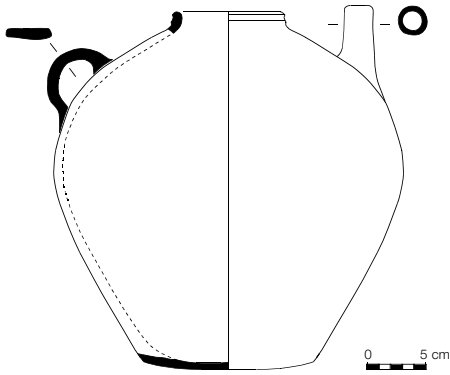
Gerra Tipus IIa

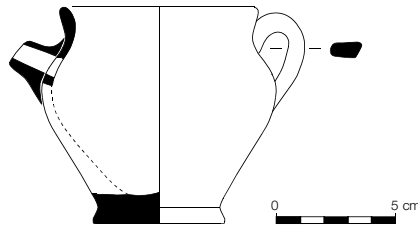
Gerra Tipus IIb

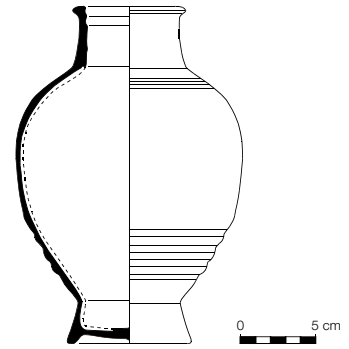
Gerra Tipus IIc

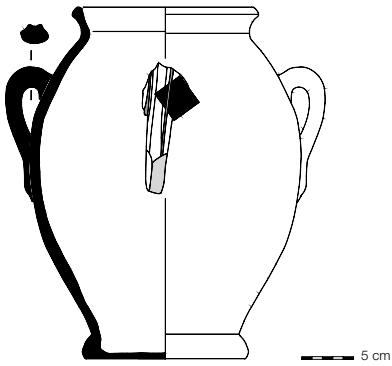
Gerra Tipus III

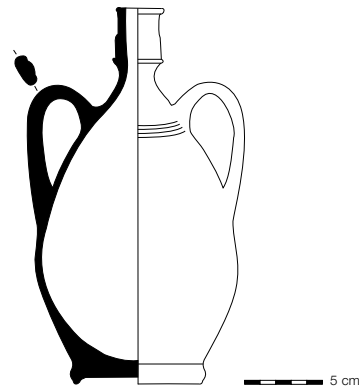
Gerra Tipus IV

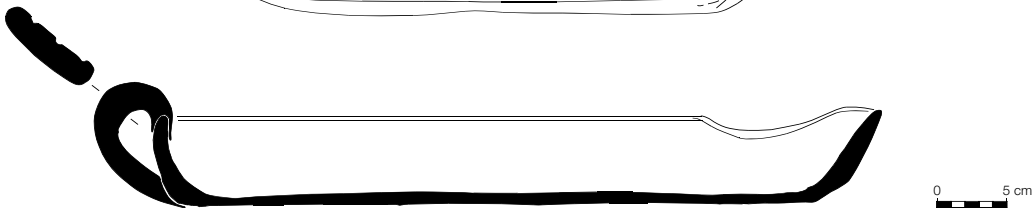
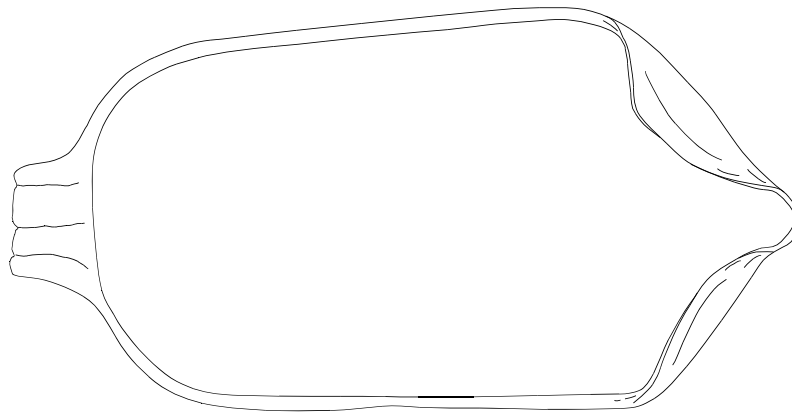
Gerra Tipus V

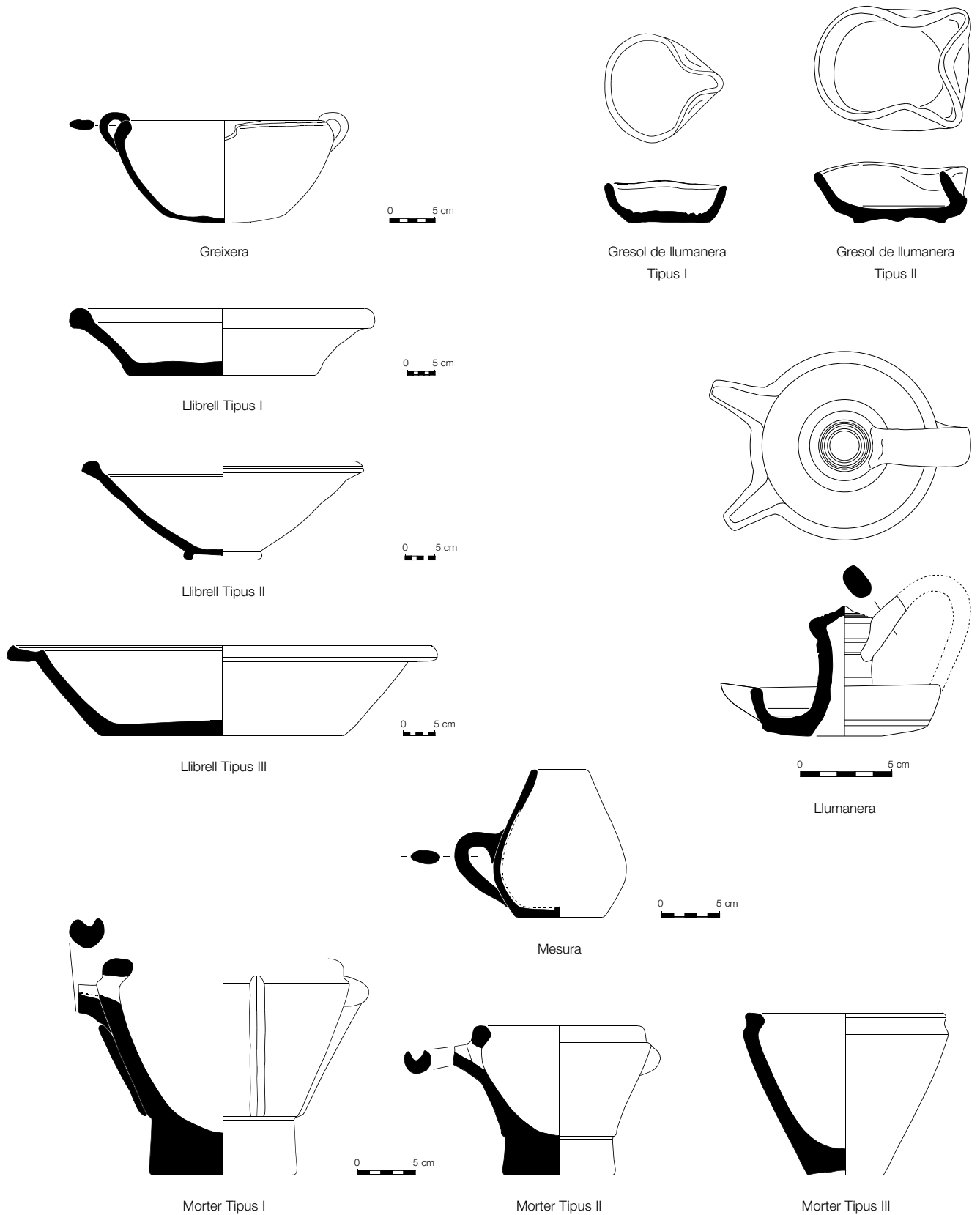
Gerra Tipus VI

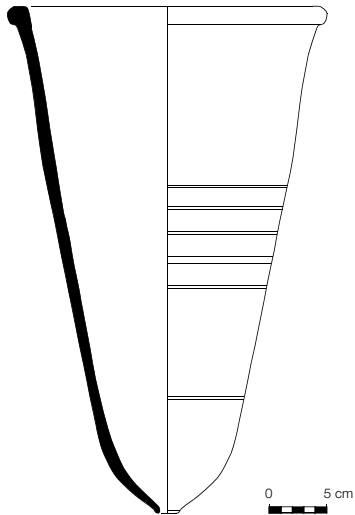
Gerra Tipus VII

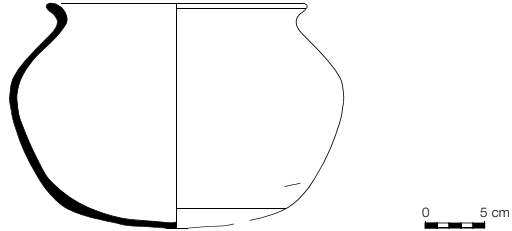
Greixera

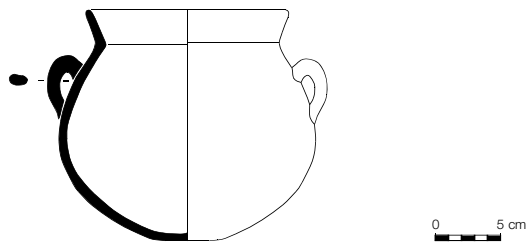

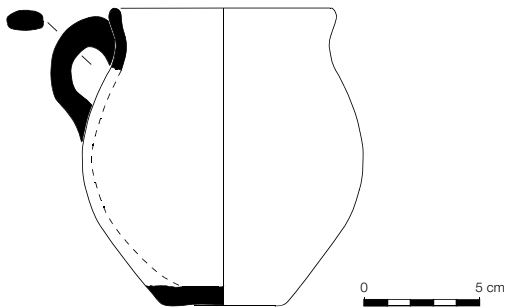
Motle de sucre

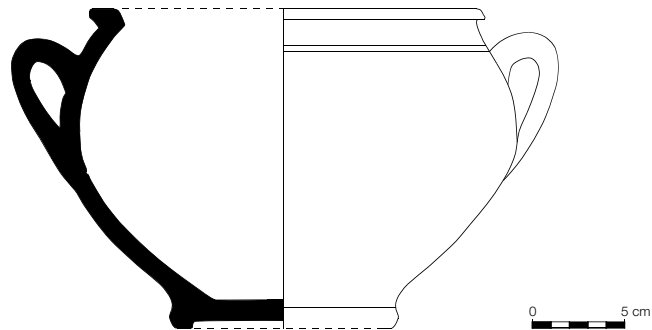
Olla Tipus I

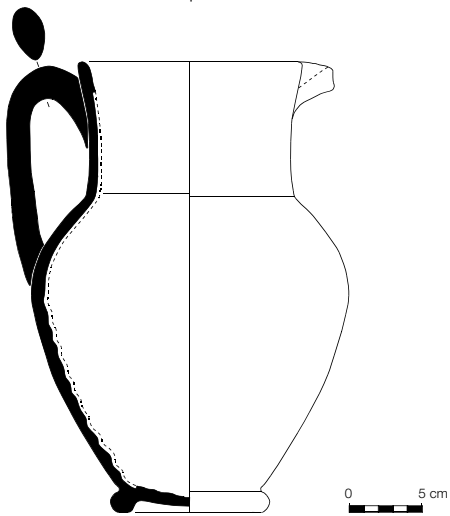
Olla Tipus II

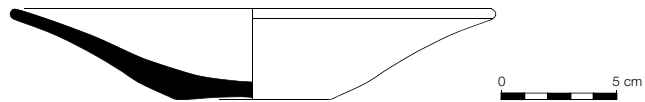
Olla Tipus IV

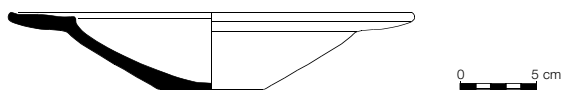
Olla Tipus III

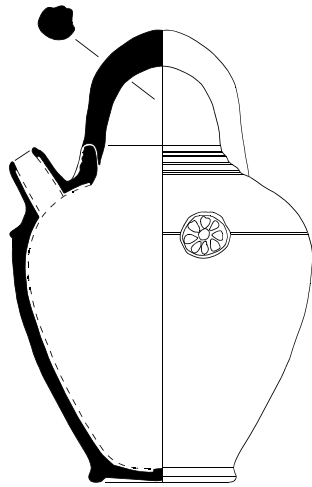
Pitxer

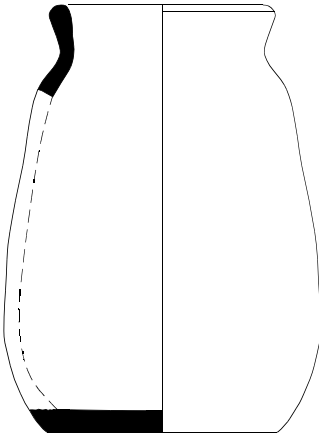
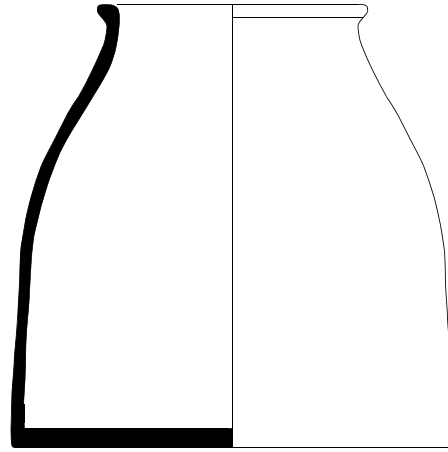
Plat Tipus I

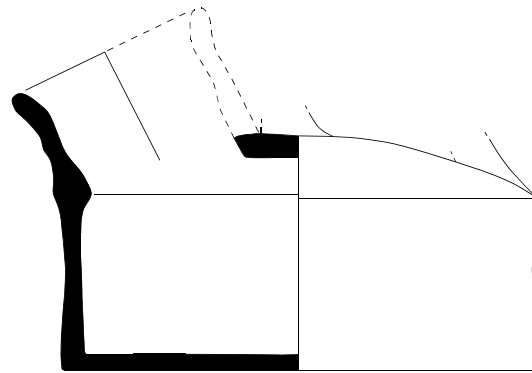
Plat Tipus II

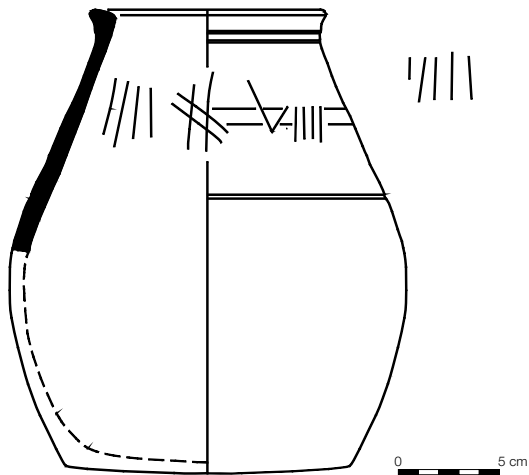
Poal

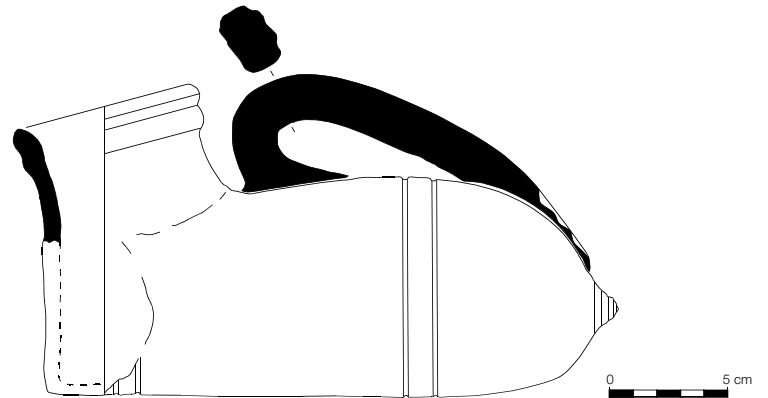
Pot Tipus II

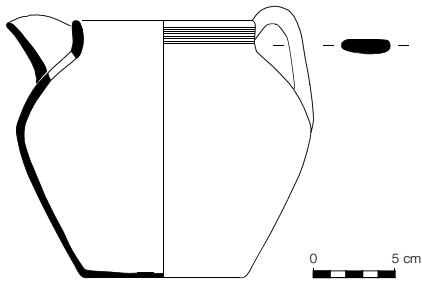
Refredador Tipus I

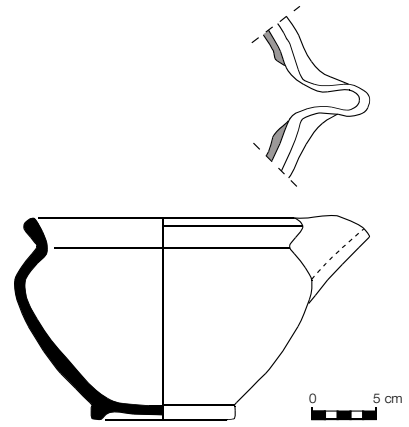
Pot Tipus III

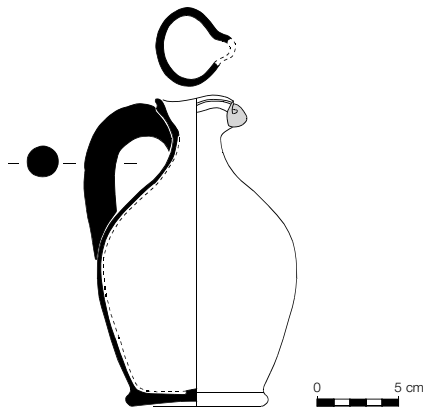
Refredador Tipus II

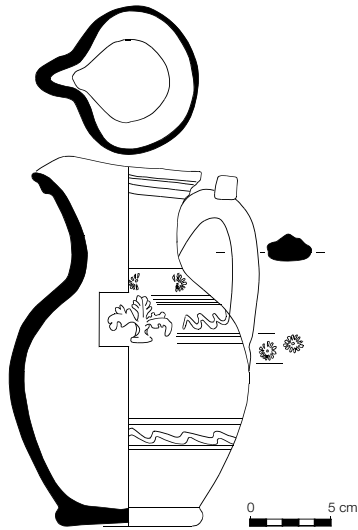
Setra Tipus I

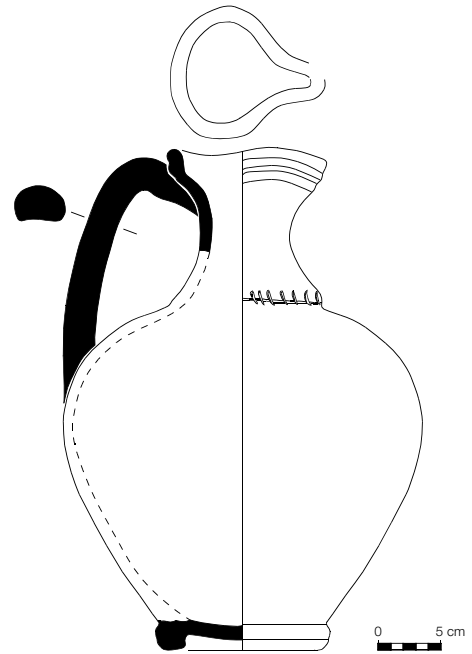
Setra Oliera Tipus II

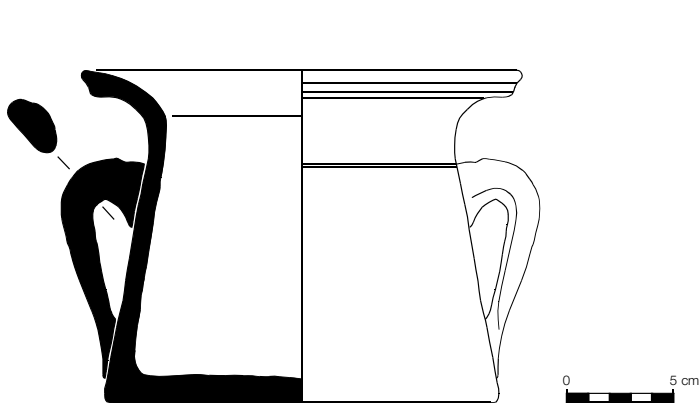
Setrill Tipus I

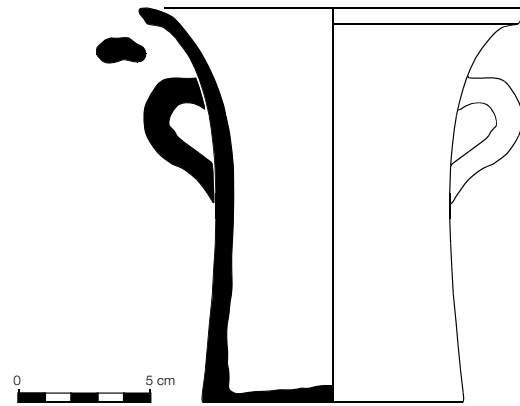
Setrill Tipus II

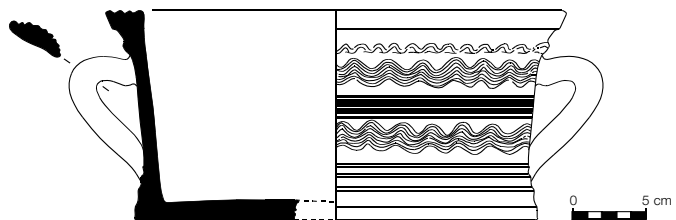
Setrill Tipus III
(Setrilla)

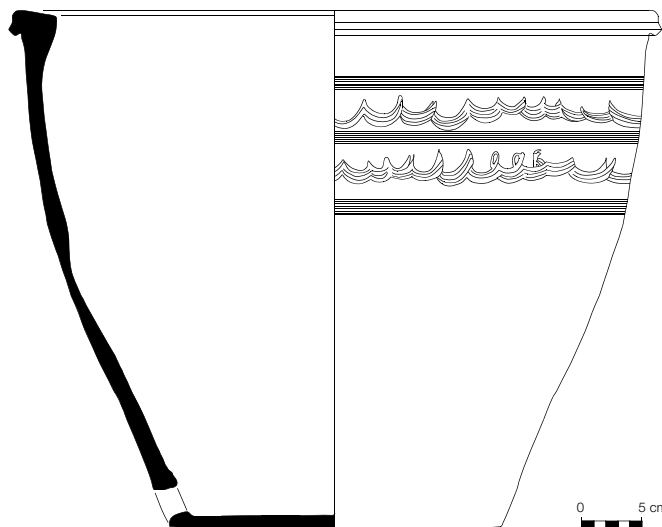
Bací Tipus I

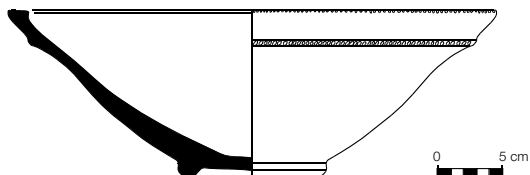
Bací Tipus II

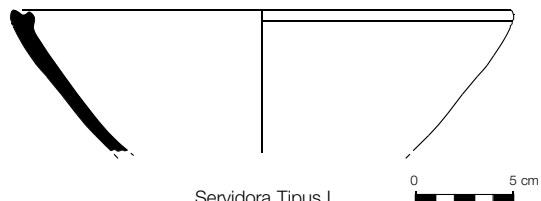
Cossi bugader Tipus I

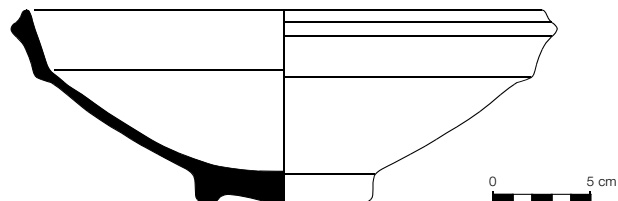
Cossi bugader Tipus II

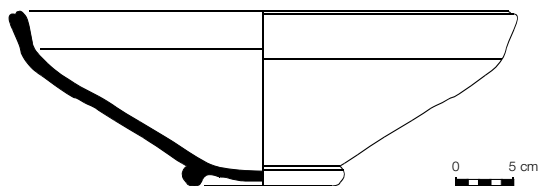
Servidora Tipus I

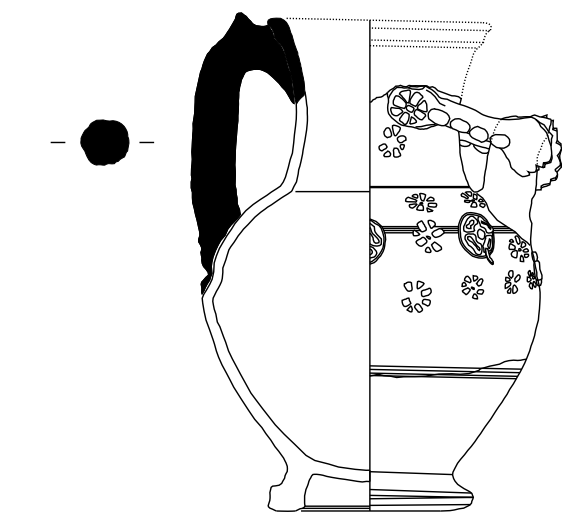
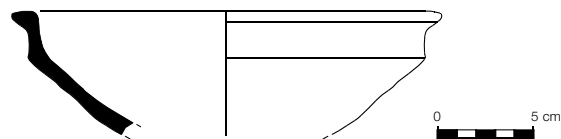
Servidora Tipus I

Servidora Tipus II

Servidora Tipus II

Xaropera

però també al comerç i l'exportació. Barcelona era, ja al segle XIII, un centre econòmic i comercial important. De la importància del comerç en són bona mostra les rutes comercials catalanes establertes. Tanmateix, el repertori de formes era molt més ampli del que aquí presentem. Encara hi ha peces inèdites que s'han trobat a les excavacions de la ciutat.

Esperem que aquest tipus de ceràmica es vagi incorporant de mica en mica als estudis ceràmics, i no resti al marge com és habitual. Aquesta ceràmica ben treballada pot proporcionar també bons contextos estratigràfics. En aquest sentit, hi ha d'haver una major posada en comú entre els diferents professionals que treballem a la ciutat i una col·laboració per poder avançar d'una manera global en tipologies i terminologies, evitant fer-ho d'una manera individual en petites parcel·les tancades i independents que sovint condueix al no res. ■

BIBLIOGRAFIA

- Diversos autors (1994). *Del rebost a la taula. Cuina i menjar a la Barcelona Gòtica*. Museu d'Història de la Ciutat. Barcelona.
- Diversos autors (2001). *Petras Albas. El monestir de Pedralbes i els Montcada (1326-1673)*. Museu d'Història de la Ciutat. Barcelona.
- ALBERTI, S.; ROSAL, J. (1991). «La terrissa negra trobada a la comarca del Maresme», *Butlletí Informatiu de Ceràmica*, 49, p. 44-49.
- AMOURIC, H.; RICHEL, F.; VALLAURI, L. (1999). *Vingt mille pots sous les mers*. Aix-en-Provence.
- AVISAR, M.; STERN, E.J. (2005). *Pottery of the Crusader, Ayyubid, and mamluk periods in Israel*. Jerusalem.
- BASSEGODA NONELL, J. (1977). *La ceràmica en la arquitectura gòtica*. Barcelona.
- BAJET I ROYO, M. (1994). *El mostassaf de Barcelona i les seves funcions en el segle XVI. Edició del Llibre de les Ordinacions*. Barcelona.
- BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO, J. (1994). «Terminologia i ús dels atuells ceràmics de cuina a la baixa Edat Mitjana». *Del Rebost a la taula. Cuina i menjar a la Barcelona Gòtica*. Museu d'Història de la Ciutat. Barcelona, p. 46-58.
- (1997). «La ceràmica localitzada a l'extradós de la voltes de la Pia Almoina de Barcelona». *Ceràmica medieval catalana. Quaderns Científics i Tècnics*, 9. Diputació de Barcelona. p. 235-253.
- (1999). «Tipologia de la producció barcelonina de ceràmica baix medieval: una proposta de sistematització». *Ceràmica Medieval i Postmedieval. Circuits productius i seqüències culturals*. Universitat de Barcelona, p. 177-204.
- (2006a). «Les mesures de ceràmica de Barcelona: tipologia i evolució (segles XIV-XVII)». *Arqueologia Medieval*, 01. Barcelona, p. 84-103.
- (2006b). «Los contextos altomedievales de la plaza del Rei de Barcelona: la ceràmica de tradició carolingia». *Quarhis*, 2. Museu d'Història de la Ciutat. Barcelona, p. 46-58.
- (en premsa). «Pisa arcaica decorada en verde y/o manganeso y ceràmica vidrada. Un contexto de la primera mitad del siglo XIII en Barcelona». *VIII Congreso Internacional de Ceràmica Medieval en el Mediterraneo*. Ciudad Real, febrero 2006.
- BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO, J.; LÒRES OTZET, I. (2005). «La catedral romànica de Barcelona: revisió de les dades arqueològiques i de l'escultura» *Quarhis*, 1. Museu d'Història de la Ciutat. Barcelona, p. 100-117.
- BEVIÀ GARCIA, M.; AZUAR RUIZ, R. (2005). *Santa María descubierta. Arqueología, arquitectura y ceràmica. Excavaciones en la iglesia de Santa María de Alicante (1997-1998)*. Alicante.
- CAIXAL, A.; FIERRO, X.; LÓPEZ MULLOR, A. (1991). «Resultats de l'excavació arqueològica en la galeria alta del pati Manning de l'antiga Casa de la Caritat». A *Actuacions en el patrimoni edificat medieval i modern (segles X-XVIII)*. Barcelona, p. 16-19.
- CERDÀ I MELLADO, J.; ROLDÓS I SANS, J. (1994). «Trobada de terrissa catalana a l'església de Sant Miquel de Mata (Mataró, El Maresme)». *Butlletí Informatiu de Ceràmica*, 55. Barcelona, p. 6-15.
- EQUIP BROIDA (1984). «Els atuells de terrissa a les llars barcelonines vers l'any 1400». *Acta Mediaevalia, Annex 2*. Barcelona, p. 199-241.
- MIRÓ I ALAIX, N. (2000). «L'excavació de les voltes de la sala de reserva de la Biblioteca de Catalunya». *I Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*, p.168-178.
- PAGÈS BUISAN, E. (inèdita). *Memòria de la intervenció arqueològica a l'antic convent de Sant Agustí de Barcelona, 1994-1996*. Generalitat de Catalunya.
- RIU, M. (1984). «La ceràmica popular barcelonina del segle XIV: Aportacions a l'estudi de les seves formes i marques». *Acta Mediaevalia, Annex 2*. Barcelona, p. 145-181.
- ROIG I DEULOFEU, A.; ROIG I BUXÓ, J. (1997). «Les peces de descàrrega de volta de l'església de St. Fèlix (Sabadell, Vallès occ., Barcelona): anys 1403-1420». *La céramique médiévale en Méditerranée. Actes du VI Congrès, Aix-en-Provence* (1995), p. 549-553.
- SÁNCHEZ, E. (inèdita). *Memòria de la Intervenció arqueològica realitzada al Palau de la Generalitat*. Generalitat de Catalunya, 1998.
- SALICRÚ I LLUCH, R. (1995). *El tràfic de les mercaderies a Barcelona segons els comptes de la lleuda de Mediona (febrer de 1434)*. Barcelona.
- VINYOLES, T. (1997). «La documentació escrita com a font de la coneixença de la ceràmica». *Transferències i comerç de ceràmica a l'Europa mediterrània (segles XIV-XVII). XV Jornades d'Estudis Històrics Locals*. Palma de Mallorca, p. 367-412. ■